

บทความปริทรรศน์ :

งานกัมพูชาศึกษา ด้านการเมือง...ข้อสังเกตจาก การสำรวจเบื้องต้น¹

Cambodia Studies in Politics :
Some Aspects from Documentary Survey

เบญจวรรณ นาราสัจ
Benjawan Narasaj

บทคัดย่อ

สถานการณ์การเมืองของกัมพูชานับตั้งแต่เป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสจนถึงปัจจุบัน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจ รวมถึงกลายเป็นกรณีตัวอย่างสำคัญในการศึกษาการเมืองระดับนานาชาติ ไม่ว่าจะเป็นการได้รับผลกระทบโดยตรงจากสงครามเย็น และความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจค่ายคอมมิวนิสต์ (จีน-โซเวียต) การเกิดเหตุการณ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ เป็นต้น

จากการสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับงานกัมพูชาศึกษาที่เป็นเอกสารวิชาการภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ในหอสมุดแห่งชาติ และห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาไทย ระหว่างเดือนกรกฎาคม 2548-มีนาคม 2550 พบว่า งานกัมพูชาศึกษาจำนวนมากเกี่ยวข้องกับการเมืองอันมีทั้งการศึกษาสถานการณ์ร่วมสมัยและการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ประเด็นที่ได้รับความสนใจและมีงานศึกษาจำนวนมาก ได้แก่ การปกครองของ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากศูนย์วิจัยพลักษณ์สังคมลุ่มน้ำโขง เรื่อง กัมพูชาศึกษาในไทย : สรรวจสถานภาพองค์ความรู้ ปรับปรุงจากบทความนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ครั้งที่ 3 ระหว่างวันที่ 15-16 พฤศจิกายน 2550 ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ฝรั่งเศสกับการเมืองกัมพูชา บทบาทของเจ้าสีหนุต่อการเมืองกัมพูชา การปกครองของเขมรแดง และกระบวนการสันติภาพกัมพูชา โดยมีงานวิทยานิพนธ์จำนวนไม่น้อยที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชา เน้นมุมมองต่อนโยบายต่างประเทศ และความมั่นคงของไทยเป็นหลัก

Abstract

Because Cambodia was a French colony, political factors have influenced the country's social and economic changes. Cambodia's political history provides rich material for case studies in the field of international politics, including the impact of the Cold War, conflicts arising from the Communist movement, genocide, human rights, etc. This article is a survey of scholarly literature (including doctoral dissertations and master's theses) on Cambodian studies from the Thai National Library and several university libraries in Thailand conducted between July 2005 and March 2007.

The study found that the main theme is that of contemporary and historic conditions and circumstances. The subjects include the French impact on Cambodia, the role of Sihanouk, Cambodia under the Khmer Rouge, the Vietnam invasion of Cambodia, and the peace process. In addition, there are several theses on Thai-Cambodian political relations emphasizing Thailand's security and foreign policy.

หนึ่งในประเทศลุ่มน้ำโขงที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับไทย ทั้งทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ ตั้งแต่อดีตกาลคือ กัมพูชา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกัมพูชา ไม่ว่าจะเป็นการขยายอาณาจักรกัมพูชาในยุคนครวัด การตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส การปกครองของเขมรแดง ฯลฯ ล้วนส่งผลกระทบต่อไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นขณะเดียวกันก็มีการกระทบกระทั่งระหว่างไทยกับกัมพูชาหลายต่อหลายครั้งที่กลายเป็นเหตุการณ์รุนแรงกระทบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น เมื่อต้นปี 2003 มีการจลาจลในกรุงพนมเปญที่เกิดจากการกล่าวหาว่าดาราสาวไทยกล่าวทวงสิทธิของไทยต่อนครวัด เป็นต้น อันสะท้อน ถึง “ความไม่รู้จัก ไม่เข้าใจกัน และอคติ” ต่อกันและกันอย่างฝังรากลึก

ด้วยความสนใจใคร่รู้ว่างานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกัมพูชาที่มีอยู่ในไทยมีแนวทางและจุดเน้นอย่างไร ผู้เขียนจึงได้ดำเนินการสำรวจงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกัมพูชา

ที่มีในไทย โดยกำหนดขอบเขตการสำรวจเบื้องต้นเฉพาะรายงานวิจัย เอกสารวิชาการ และวิทยานิพนธ์ เท่าที่สามารถเข้าถึงตัวเล่มได้จากหอสมุดแห่งชาติ และห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น นำมาอ่านและสรุปประเด็น จัดเป็นหมวดหมู่ พร้อมจัดทำบรรณานิทัศน์ และบันทึกลงฐานข้อมูล อย่างไรก็ตาม ด้วยความขาดประสบการณ์ของผู้เขียนเองที่กำหนดกรอบการสำรวจครอบคลุมงานกับมนุษยศึกษาทุกสาขาวิชา ทำให้ไม่สามารถทำความเข้าใจกรอบแนวคิดทฤษฎีและวิธีวิทยาในงานกับมนุษยศึกษาที่เกี่ยวข้องในหลากหลายสาขาวิชาได้อย่างแตกฉาน ทำให้การอ่านเอกสารที่สำรวจอาศัยมุมมองแบบผู้อ่านทั่วไป และผลที่ได้เป็นเพียงข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประเด็นเนื้อหาของงานศึกษาเป็นหลัก

นอกจากนี้ งานสำรวจซึ่งดำเนินการระหว่างเดือนกรกฎาคม 2005 - มีนาคม 2007 นี้ยังมีข้อจำกัดในหลายด้าน กล่าวคือ งานเขียนเกี่ยวกับกัมพูชาจำนวนหนึ่งจัดพิมพ์ในภาษาฝรั่งเศสและภาษาเขมร แต่ผู้เขียนไม่สามารถอ่านได้จึงสำรวจเฉพาะงานที่จัดพิมพ์เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษเท่านั้น อีกทั้งมีเอกสารจำนวนหนึ่งที่ผู้เขียนไม่พบตัวเล่มในช่วงที่ไปสำรวจแหล่งข้อมูลนั้นๆ จึงตกหล่นจากการสำรวจครั้งนี้ด้วย

งานกับมนุษยศึกษาภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่สำรวจและบันทึกลงฐานข้อมูล มีจำนวนทั้งสิ้น 354 รายการ จัดพิมพ์² ระหว่างปี ค.ศ.1951-2005 โดยส่วนใหญ่เป็นงานที่พิมพ์ในช่วงตั้งแต่ ค.ศ.1990 เป็นต้นมา (271 รายการ) ประเด็นหลักที่มีการศึกษาคือด้านการเมืองและประวัติศาสตร์ ส่วนประเด็นด้านเศรษฐกิจก็มีงานศึกษาจำนวนไม่น้อย ขณะที่ประเด็นอื่นๆ เช่น สุขภาพ การพัฒนาชนบทกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ภาษาและวรรณกรรม เป็นต้น มีชิ้นงานในแต่ละประเด็นไม่มากนัก ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์การเมืองของกัมพูชาช่วง

² ยึดถือปีพิมพ์ตามเอกสารฉบับที่ใช้ กรณีงานศึกษาบางรายการที่เป็นการพิมพ์ซ้ำหรือฉบับแปล ปีพิมพ์ที่ระบุจึงอาจต่างจากฉบับพิมพ์ครั้งแรก เนื่องจากเห็นว่าการพิมพ์ซ้ำแสดงถึงความสนใจในการจัดพิมพ์และเผยแพร่เอกสารเกี่ยวกับกัมพูชาศึกษาในประเทศไทยช่วงเวลานั้น

ก่อนทศวรรษ 1990 ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อสภาพสังคม เศรษฐกิจ และด้านอื่นๆ จึงมีผู้สนใจศึกษาทำความเข้าใจเงื่อนไขทางการเมืองในแต่ละช่วงเวลา ทั้งที่เป็นการศึกษาสถานการณ์ร่วมสมัยและการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา เช่นเดียวกับการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของกัมพูชาไม่อาจจะเลยการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ การศึกษากัมพูชาในช่วงตั้งแต่การปกครองของฝรั่งเศส ในด้านการเมืองและประวัติศาสตร์ จึงมีเนื้อหาและข้อถกเถียงร่วมกันค่อนข้างมาก ต่อมา ตั้งแต่ ค.ศ. 1990 สถานการณ์ภายในประเทศกัมพูชาเริ่มมีเสถียรภาพทางการเมืองมากขึ้นจึงมีนักศึกษากัมพูชาเข้ามาศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทยมากขึ้น ขณะที่นักวิชาการต่างประเทศมีโอกาสดำเนินการศึกษาภาคสนามในกัมพูชาได้มากขึ้นด้วย การศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆ ทำให้หลากหลายและกว้างขวางขึ้น จึงมีงานศึกษา ประเด็นอื่นๆ เพิ่มขึ้นแต่การเมืองกัมพูชายังคงเป็นกรณีศึกษาที่ได้รับความสนใจ ศึกษาในหลากหลายแง่มุมเช่นกัน

ดังนั้น โดยรวมแล้ว ประเด็นการเมืองของกัมพูชาสมัยใหม่ที่เริ่มจากการเป็น อาณานิคมของฝรั่งเศสจนกระทั่งปัจจุบันมีจำนวนชิ้นงานศึกษามากที่สุดเมื่อ เปรียบเทียบกับประเด็นศึกษาอื่นๆ และบทความนี้ใคร่ขอนำเสนอผลการสำรวจงาน กัมพูชาศึกษาเฉพาะด้านการเมือง ซึ่งมีประเด็นเนื้อหาที่ได้รับการศึกษามากและมี ข้อถกเถียงที่น่าสนใจ ดังนี้

การปกครองของฝรั่งเศสกับการเมืองกัมพูชา

ประเทศกัมพูชา ปัจจุบันมีชื่อเป็นทางการว่า ราชอาณาจักรกัมพูชา (Kingdom of Cambodia) จัดเป็นประเทศที่มีขนาดพื้นที่เล็กที่สุดในคาบสมุทร อินโดจีน (Cramer, 2005 : 7) ดินแดนนี้เคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรอันยิ่งใหญ่คือ “เมืองพระนคร” (Angkor) ในคริสต์ศตวรรษที่ 9 - 12 มีเอกลักษณ์คือ การสร้าง ปราสาทหินขนาดใหญ่เพื่อเป็นศาสนสถานตามความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างฮินดู ลัทธิไศวนิกายและไวษณพนิกาย กับพุทธศาสนาเถรวาท แต่ในคริสต์ศตวรรษที่ 15-19 กัมพูชาต้องต่อสู้แข่งขันกับอาณาจักรข้างเคียงที่เติบโตขึ้นเป็นศูนย์อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจใหม่ คือ อยุธยาและเวียตนาม ซึ่งมีทั้งการทำสงคราม กับกัมพูชา และการอุปถัมภ์ชนชั้นผู้ปกครองของกัมพูชาบางฝ่ายให้ครองอำนาจ

และเข้มแข็งเหนือคู่ต่อสู้ทางการเมืองฝ่ายอื่นๆ ทำให้การแก่งแย่งอำนาจในกัมพูชาขึ้นกับอิทธิพลจากทั้งไทยและเวียดนาม ขณะเดียวกัน กัมพูชาต้องกลายเป็นรัฐกึ่งชนระหว่างไทยกับเวียดนาม ซึ่งพยายามขยายอำนาจเหนือดินแดนแถบนี้ ผลคือกัมพูชาต้องสูญเสียดินแดนและประชากรบางส่วนให้กับรัฐทั้งสอง เมื่อฝรั่งเศสแผ่อิทธิพลเข้าสู่ดินแดนแถบนี้ กัมพูชายอมรับการอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศสใน ค.ศ.1863 จนถึง ค.ศ.1953 จึงได้รับเอกราชและปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข³

การเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสนับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่นำกัมพูชาเข้าสู่สมัยใหม่ ทำให้นักศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของฝรั่งเศสในการปกครองกัมพูชามีประเด็นเกี่ยวกับการกระทำที่เป็นผลดีและผลเสียต่อการเมืองกัมพูชา ระหว่างที่ฝรั่งเศสปกครอง รวมถึงการวางรากฐานแนวคิดทางการเมืองสมัยใหม่ของกัมพูชาทั้งที่เป็นผลโดยตรงของระบบบริหารปกครองแบบใหม่ที่ฝรั่งเศสนำมาใช้ และผลจากที่ชาวกัมพูชาต้องการต่อต้านการปกครองของฝรั่งเศส

ตัวอย่างงานศึกษาเกี่ยวกับการกระทำของฝรั่งเศสส่งผลดีและผลเสียต่อกัมพูชา เช่น งานของ John Tully (1996 และ 2002) ซึ่งเห็นว่าฝรั่งเศสช่วยรักษาเอกภาพทางการเมืองของกัมพูชาไว้จากการที่อาชญากรกลืนจากประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งยังชิงดินแดนบางส่วนกลับคืนมาให้กัมพูชา สร้างโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณสุขเบื้องต้นตลอดจนรักษาความมั่นคงและสันติภาพไว้ในกัมพูชา ขณะเดียวกันก็ทิ้งความแตกแยกของกลุ่มพลังต่างๆ ที่เคยเรียกร้องเอกราช ความเคยชินต่อการปกครองแบบเผด็จการ ก้าวร้าว คอร์รัปชัน และใช้อำนาจในทาง

³ นักวิชาการบางส่วนเห็นว่าในปีดังกล่าว กัมพูชายังไม่ได้รับเอกราชอย่างสมบูรณ์ เพราะแม้กษัตริย์สีหนุจะมีอำนาจในการควบคุมกองทัพ การคลัง และการต่างประเทศ แต่เศรษฐกิจที่สำคัญของกัมพูชาคือ สินค้าเข้า-ขาออกและสวนยางพารายังอยู่ใต้การควบคุมของฝรั่งเศส (แซนด์เลอร์, 2546 : 292) จนกระทั่ง ค.ศ.1954 กัมพูชาจึงได้รับการรับรองเอกราชที่สมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม ฝ่ายกัมพูชายึดถือปีดังกล่าวเป็นปีแห่งเอกราช (Cramer, 2005 : 9) สำหรับเอกสารที่บทวนในครั้งนี้มีบางรายการระบุปีเอกราชของกัมพูชา ค.ศ.1953 และบางรายการระบุเป็น ค.ศ.1954

ที่ผิด ทำให้เกิดการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างฝ่ายต่างๆ โดยเฉพาะเจ้าสีหนุ นายพล ลอนนอล และเขมรแดงซึ่งผู้นำทุกฝ่ายต่างไม่เคยได้รับการปลูกฝังให้ต้องการ ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง มิหนำซ้ำบริการสาธารณสุขพื้นฐานที่ฝรั่งเศสทำไว้ก็ จำกัดเกินกว่าที่จะรักษาสุขภาพของชาวกัมพูชาได้อย่างเพียงพอ การพัฒนาทาง เศรษฐกิจก็ไม่ได้มีพื้นฐานที่จะช่วยให้ชาวกัมพูชาพ้นจากความยากจนจึงต้องหันไป พึ่งลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยมีงานของ Milton E. Osborne (1997) ซึ่งถึงผลกระทบ จากการเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสที่แตกต่างกัน ระหว่างเวียดนามกับกัมพูชา อัน เนื่องมาจากพื้นฐานทางสังคมที่แตกต่างกันและนโยบายของฝรั่งเศสต่อประเทศ ทั้งสองมีลักษณะตรงข้ามกัน

สำหรับกรวกรวรากฐานแนวคิดทางการเมืองสมัยใหม่ของกัมพูชาทั้งที่เป็นผล โดยตรงของระบบบริหารปกครองแบบใหม่ที่ฝรั่งเศสนำมาใช้ และผลจากที่ชาว กัมพูชาต้องการต่อต้านการปกครองของฝรั่งเศส มีตัวอย่างงานศึกษา เช่น David Chandler (1996) ศึกษาเกี่ยวกับเหตุการณ์ฆาตกรรมฆ่าหลวงฝรั่งเศสชื่อ บาร์เดซ ที่หมู่บ้านกรังลาม กำปงจาม เมื่อวันที่ 18 เมษายน 1925 ซึ่งกลุ่มนักเขียน ชาตินิยมกัมพูชาบางส่วนเสนอว่าเป็นจุดเริ่มของขบวนการชาตินิยมกัมพูชาในช่วง ต่อมา แต่จากการศึกษาของ Chandler ไม่พบความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ดังกล่าว กับกระแสชาตินิยมกัมพูชา จึงสรุปว่าการฆาตกรรมบาร์เดซเป็นพฤติกรรมตอบสนองต่อการกดขี่ที่เกิดขึ้นต่อชาวนากัมพูชาในขณะนั้น มิใช่ผลของความรู้สึก ชาตินิยม (Chandler, 1996) และ Chandler ยังศึกษาขบวนการเรียกร้องเอกราช ของชนวิวกทันทซึ่งสะท้อนชะตากรรมของกัมพูชาที่ต้องดิ้นรนให้พ้นจากอำนาจของ สองประเทศใหญ่ที่แข่งขันกันครอบงำกัมพูชา อันส่งผลอย่างใหญ่หลวงต่อการเมือง กัมพูชาในช่วงต่อๆ มาด้วย(Chandler,1996) งานของ Ben Kiernan (1981) ศึกษาขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสและคอมมิวนิสต์ยุคแรกเริ่มของกัมพูชาตั้งแต่ ช่วงปลายทศวรรษ 1920 โดยชี้ให้เห็นบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดความรู้สึก ชาตินิยมที่เป็นพื้นฐานความสำเร็จในการเรียกร้องเอกราช รวมถึงการเกิดขึ้นของ กลุ่มเขมรแดงช่วงต่อมา และงานของ ธิปดี บัวคำศรี (2547) ศึกษาการจัดองค์กร แบบใหม่ในสังคมกัมพูชา และการเกิดปัญญาชน 3 รุ่น ที่มีภูมิหลังด้านการศึกษา

และประสบการณ์ทางการเมืองแตกต่างกัน แต่ล้วนมีบทบาทสำคัญต่อการเมืองกัมพูชา ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1900 ถึง 1991 โดยชี้ให้เห็นความสับสนเนื่องทางความคิดเกี่ยวกับ “นครวัด” ที่ถูกสร้างเสริมด้วยวิธีการต่างๆ ให้เป็นสัญลักษณ์ของความเป็น “ชาติ” มาจนถึงปัจจุบัน อันเป็นการดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยฝรั่งเศสมิใช่เหตุบังเอิญหรือความยึดติดในอดีตที่ไร้เหตุผลตามที่นักวิชาการหลายๆ ท่านเคยเสนอไว้

นอกจากนี้ มีประเด็นย่อยเกี่ยวกับการปกครองของฝรั่งเศสที่ใช้กรุงพนมเปญเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจแห่งใหม่ของกัมพูชาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อเมืองดังกล่าว เช่น งานศึกษาของพุนทรพัญ์ รังคุตตวณิช (2541) และ Michel Igout (1993) ที่แสดงพัฒนาการของพนมเปญซึ่งถูกฝรั่งเศสเลือกใช้เป็นเมืองหลวง ทำให้เติบโตเป็นเมืองสมัยใหม่อันกลายเป็นพื้นฐานของพนมเปญในปัจจุบัน เป็นต้น

บทบาทเจ้าสีหนุต่อการเมืองกัมพูชา

ค.ศ.1952 เจ้าสีหนุขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ด้วยการประกาศยุบสมัชชาแห่งชาติและใช้กฎอัยการศึก จากนั้นก็เจรจาขอเอกราชจากฝรั่งเศส โดยอาศัยสื่อมวลชนต่างประเทศในการเผยแพร่ชะตากรรมของกัมพูชาจากการยึดครองของฝรั่งเศสรวมทั้งอาศัยสถานการณ์การแพร่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน กระตุ้นให้สหรัฐอเมริกากดดันฝรั่งเศสในการพิจารณาขอเอกราชแก่กัมพูชา ขณะที่ฝรั่งเศสต้องประสบภาวะเลวร้ายในเวียดนาม ในที่สุดฝรั่งเศสก็ถอนตัวออกจากกัมพูชา เจ้าสีหนุประกาศตนเป็น “บิดาแห่งเอกราชกัมพูชา” สละราชสมบัติ และจัดตั้งพรรคการเมืองชื่อ สังคมราษฎรนิยม เพื่อลงสมัครรับเลือกตั้งแข่งกับพรรคการเมืองอื่นๆ ในปี 1955 และใช้ยุทธวิธีต่างๆ ให้ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายต่างๆ ในกัมพูชา เมื่อชนะการเลือกตั้ง เจ้าสีหนุได้เริ่มกวาดล้างคู่แข่งสำคัญทางการเมืองการเมืองคือ พรรคประชาธิปไตย ซึ่งต่อมาสลายตัวเองลงและไปจากวงการเมืองของกัมพูชา จากนั้น ท่ามกลางกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่ขัดแย้งกันทั้งภายในสภาแห่งชาติและมีการเคลื่อนไหวนอกสภาเจ้าสีหนุทรงบริหารประเทศอย่างต่อเนื่องยาวนานถึง

15 ปี ก่อนจะถูกปฏิวัติในปี 1970 ซึ่งรัฐบาลต่อมาภายใต้การนำของนายพล ลอนนอล ไม่สามารถรักษาอำนาจไว้ได้และยังนำกัมพูชาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ สงครามเวียดนาม⁴ สร้างความเสียหายให้กับพื้นที่ชนบทของกัมพูชาอย่างมาก จน กลายเป็นแรงผลักดันให้มีผู้เข้าร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์มากขึ้น และเป็นส่วนหนึ่ง ที่สร้างความสำเร็จให้เขมรแดงในการยึดครองกัมพูชา ค.ศ.1975⁵

งานศึกษาบทบาทของเจ้าสีหนุมีประเด็นศึกษาเกี่ยวกับความสำเร็จของ เจ้าสีหนุในการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองไว้อย่างต่อเนื่องถึง 15 ปี และ ความล้มเหลวในการรักษาอำนาจทางการเมือง จากการดำเนินนโยบายที่ ผิดพลาด ปัญหาที่ซับซ้อนจากสมัยอาณานิคม และสถานการณ์สงครามเย็น ตลอดจนการกระทำที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญทางการเมือง ก่อให้เกิดความ แตกแยกและการใช้ความรุนแรง ในการต่อสู้ทางการเมือง

การศึกษากัมพูชาโดยให้ความสำคัญต่อบทบาทของเจ้าสีหนุมีแพร่หลาย ดังปรากฏในงานศึกษาของ J.L.S. Girling (1971) ที่วิเคราะห์ว่า ทัศนะของ ประชาคมโลกต่อกัมพูชาในขณะนั้นให้ความสำคัญกับเจ้าสีหนุเสมือนเป็นตัวแทน ของชาตีกัมพูชามากเกินไปจนกลายเป็นมายาคติ ข้อทักท้วงของ Girling คือ แม้เจ้าสีหนุจะมีบทบาทสำคัญทางการเมืองอย่างมาก แต่ชาวกัมพูชาเองก็ได้ตั้งนัยน์ ต่อดูเพื่อพึ่งตนเองให้อยู่รอดจากการคุกคามของเวียดนาม ภายหลังจากรัฐบาล เจ้าสีหนุถูกยึดอำนาจจึงควรได้มีการทำความเข้าใจในการต่อสู้ดิ้นรนของชาวกัมพูชา ที่นอกเหนือจากเจ้าสีหนุด้วย

⁴ สหรัฐอเมริกาเริ่มเข้าสู่สงครามเวียดนามตั้งแต่ ค.ศ.1965 ระหว่างการสู้รบของกองทัพสหรัฐและ เวียดนามมีการรุกรานดินแดนกัมพูชา แต่ก่อน ค.ศ.1970 เจ้าสีหนุสามารถวิเทศไต่ทางต่างประเทศใน การแสวงหาพันธมิตรจากเวียดนามเหนือและจีน เป็นการยับยั้งมิให้กัมพูชาเข้าสู่สงครามเวียดนาม (Shawcross, 1979)

⁵ การทิ้งระเบิดอย่างหนักของสหรัฐ ส่งผลให้ชาวชนบทต้องอพยพหนีเข้าไปอาศัยอยู่ในพรมเปญ ซึ่ง กลายเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยผู้ลี้ภัย กัมพูชาโดยรวมก็ต้องอดอยากเพราะที่ดินถูกทิ้งร้างไม่สามารถ ทำการผลิตอาหารได้ ขณะที่เขมรแดงใช้ประเด็นความโหดร้ายของรัฐบาลลอน นอล และการทิ้งระเบิด ดังกล่าวในการดึงชาวกัมพูชาเข้าสู่กองทัพของตน (Kiernan, 1985)

ตัวอย่างงานศึกษาเกี่ยวกับความสำเร็จของเจ้าสีหนุ เช่น วิทยานิพนธ์ของบัณฑิตย์ ธนาธนะ (2519) และงานศึกษาของ Justin J. Corfield (1994) เน้นการศึกษาความสำเร็จของเจ้าสีหนุในการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองไว้อย่างต่อเนื่องถึง 15 ปีท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างกลุ่มการเมืองฝ่ายต่างๆ ซึ่งบั่นทอนประสิทธิภาพของรัฐบาล โดยรวมชี้ให้เห็นภาวะผู้นำของเจ้าสีหนุที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมการเมืองของกัมพูชาซึ่งยึดมั่นในสถาบันกษัตริย์ และเจ้าสีหนุก็ปรับบทบาทเพื่อสร้างอำนาจและอิทธิพลทางการเมือง จนประสบความสำเร็จด้วยวิธีการที่หลากหลายและเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง

ตัวอย่างงานศึกษาเกี่ยวกับความล้มเหลวของเจ้าสีหนุ เช่น งานศึกษาของชุมพล เลิศรัฐการ (2536) และนภดล ซาติประเสริฐ (2540) เน้นวิเคราะห์ความล้มเหลวของนโยบาย “เป็นกลาง” ที่ดำเนินมาตลอดช่วงการปกครองของเจ้าสีหนุและล้มเหลวโดยสิ้นเชิงเมื่อเปลี่ยนรัฐบาล โดยชี้ว่าเป็นความพยายามที่ “เกินกำลัง” ของประเทศเล็กๆ อย่างกัมพูชา ส่วนงานของ Milton E. Osborne (1973) Malcolm Caldwell and Lek Tan (1973) Donald Kirk (1971) Roger M. Smith (1964) เน้นความล้มเหลวของเจ้าสีหนุที่รักษาอำนาจทางการเมืองไว้ไม่ได้(ถูกนายพลลอนนอลปฏิวัติ) อันสืบเนื่องจากปัจจัยที่ซับซ้อนมากกว่าแค่ความผิดพลาดในการปกครอง ทั้งปัญหาหลายอย่างที่ตกทอดมาจากสมัยที่กัมพูชาเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส การทำสงครามเวียดนามของสหรัฐ การเมืองระหว่างประเทศในช่วงสงครามเย็น ตลอดจนความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายในกัมพูชา

ตัวอย่างงานศึกษาเหตุการณ์ที่ถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการเมืองกัมพูชา อันเป็นผลจากความพยายามรักษาอำนาจของเจ้าสีหนุที่กลายเป็น **ชนวนปัญหาในช่วงต่อ ๆ มา** เช่น งานของ Ben Kiernan (1976) ศึกษาเหตุการณ์ที่ชาวมลต(Samlaut) ปี 1967 ซึ่งรัฐบาลใช้ความรุนแรงปราบปรามกบฏชาวนาที่ต่อต้านนโยบายบังคับซื้อข้าวจากชาวนาในราคาถูกทำให้เขมรแดงเริ่มการต่อสู้ด้วยอาวุธ และถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของขบวนการเขมรแดง งานของ Milton Osborne (2004) ศึกษาสถานการณ์การเลือกตั้งปี 1966 ซึ่งเจ้าสีหนุปล่อยมือจากการ

ควบคุมผู้สมัครรับเลือกตั้ง ทำให้ผู้ได้รับการเลือกตั้งไม่ได้ยึดพระองค์เป็นแกนกลาง จึงเกิดความแตกแยกอย่างหนักตามมา และงานของ Sorpong Peou (2000) เกี่ยวกับการเลือกตั้งปี 1955 ที่เจ้าสีหนุใช้กลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้ได้รับชัยชนะ จนเป็นเหตุให้กลุ่มการเมืองต่างๆ จึงหันไปใช้ความรุนแรงในการต่อสู้ทางการเมืองแทน เป็นต้น

การปกครองของเขมรแดง

การยึดครองกัมพูชาตั้งแต่วันที่ 17 เมษายน 1975 ของขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชา หรือเขมรแดง ที่เปลี่ยนชื่อประเทศเป็น กัมพูชาประชาธิปไตย (Democratic Kampuchea-DK) ท่ามกลางความหวังของชาวกัมพูชาที่เบื่อหน่ายสงคราม เป็นการปกครองประเทศด้วยอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ที่ต้องการสร้าง “สังคมนิยมที่ปราศจากต้นแบบ”⁶ เน้นการผลิตทางการเกษตรเพื่อเลี้ยงตนเอง และเพื่อสร้างรายได้ โดยมีการอพยพผู้คนออกจากกรุงพนมเปญและเมืองต่างๆ ไปสู่ชนบท เพื่อทำการผลิตทางการเกษตรตามคำสั่งของ “องค์กร” (Angkar) ขณะเดียวกันก็ยกเลิกโครงสร้างสังคมแบบเดิม เช่น ระบบเงินตรา ตลาด ทรัพย์สินส่วนตัว โรงเรียน ศาสนสถาน สิ่งพิมพ์ ฯลฯ และปกครองประเทศภายใต้รัฐธรรมนูญใหม่ที่เน้นระบบถือกรรมสิทธิ์รวม มีนายกรัฐมนตรีคือ พลพต ซึ่งเป็นชื่อจัดตั้งของ สลือท ชาร์ ผู้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา ตั้งแต่ปี 1963 (แซนด์เลอร์, 2537 : 71-110) ได้เปลี่ยนแปลงสภาพสังคมกัมพูชาอย่างมาก ต่อมา มีสถานการณ์สู้รบระหว่างกัมพูชากับเวียดนามที่รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ทำให้มีผู้อพยพลี้ภัยเดินทางออกจากกัมพูชาจำนวนมาก

การปกครองของเขมรแดงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้กัมพูชาได้รับความสนใจจากนานาชาติ และมีงานศึกษาจำนวนมากเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของชาวกัมพูชาภายใต้การปกครองของเขมรแดง ประสบการณ์ ความรู้สึก ภาวะทางจิตวิทยา และการปรับตัว (ทั้งภาพรวม รายพื้นที่ และรายบุคคล)

⁶ Laura Summer, “คำนำของผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษ” ใน เขียว สัมพันธ์ (2525) เศรษฐกิจกัมพูชากับการพัฒนาอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 3.

จำนวนผู้เสียชีวิตภายใต้การปกครองของเขมรแดงและผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อความสูญเสียนั้น อุดมการณ์/แนวคิดของเขมรแดงทั้งภาพรวม และต่อเหตุการณ์บางอย่างชีวประวัติของผู้นำเขมรแดงที่เป็นเงื่อนไขในการกำหนดนโยบาย/ปฏิบัติการ พัฒนาการของเขมรแดง ภายใต้สถานการณ์โลก และเงื่อนไขที่ผลักดันให้เกิดปฏิบัติการอย่างที่ทำไป ตลอดจนความขัดแย้งระหว่างเขมรแดงกับคอมมิวนิสต์เวียดนาม ตั้งแต่ก่อนถูกฝรั่งเศสยึดครองและในระหว่างการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยประเทศของตน

ตัวอย่างงานศึกษาสภาพสังคมกัมพูชภายใต้อำนาจการปกครองของเขมรแดงในภาพรวม เช่น งานของ John Barron and Anthony Paul (1977) Francois Ponchaud (1978) ศึกษาการเสียชีวิต สูญเสียญาติพี่น้อง เพื่อน ทรัพย์สินมรดก และโอกาสในชีวิต ตลอดจนความอดอยากของชาวกัมพูชภายใต้อำนาจการปกครองของเขมรแดง อันเป็นแนวทางที่มีการศึกษาต่อมาอีกมาก โดยเฉพาะในแง่ปริมาณผู้เสียชีวิตที่มากจนมีการใช้คำว่า “การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์” เป็นตราประทับสถานการณ์ดังกล่าว ซึ่งยังมีข้อถกเถียงกันในหลากหลายประเด็น เช่น

- ปริมาณผู้เสียชีวิตในยุคเขมรแดง ที่มีประมาณการจำนวนแตกต่างกัน ตั้งแต่ 7 แสนคน ถึง 1.6 ล้านคน และการระบุตัวผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อการเสียชีวิตดังกล่าวแตกต่างกัน มีทั้งรัฐบาลเขมรแดง รัฐบาลลอนดอน และรัฐบาลสหรัฐอเมริกา (ที่ขยายสงครามเวียดนามเข้าสู่กัมพูชา) ในงานของ Michael Vickery (1986) Ben Kiernan (1997) เดวิด แชนด์เลอร์ (2537) เขียน วีระวิทย์ และสุณัย ผาสุก (2543) Tom Fawthrop and Helen Jarvis (2004) เป็นต้น

- ปฏิบัติการของเขมรแดงที่ต้องจัดเป็นการเลือกปฏิบัติต่อชาติพันธุ์ (Racism) หรือต่อศาสนา หรือต่อชนชั้น และเป็นอุดมการณ์คอมมิวนิสต์แบบจีน หรือโซเวียต หรือชาตินิยมแบบชาวนานิยม ในงานของ Gregory H. Stanton (1993 ใน Kiernan, ed.) Serge Thion (1993 ใน Kiernan, ed.) David Chandler (1991b) Steve Heder (1997) Michael Vickery (1999) เป็นต้น

ทั้งนี้ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ (2541) ชี้ให้เห็นว่ามีเหตุผลทางการเมืองระหว่างประเทศแฝงอยู่ในการวิเคราะห์ทางวิชาการเหล่านี้ พอๆ กับปัญหาทาง

วิชาการของคำว่า “ชาติพันธุ์” ซึ่งเป็นที่ยอมรับในปัจจุบันว่าแม่พันธุ์กรรม (gene) ของมนุษย์แต่ละกลุ่มจะมีความแตกต่างกันแต่มีใช้สิ่งที่จะทำให้สามารถแยกแยะคนได้อย่างชัดเจน ส่วน Michael Vickery (1986) ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลเขมรแดงไม่สามารถบังคับใช้นโยบายอย่างเดียวกันทั่วทั้งประเทศเพราะความเป็นจริงนั้นซับซ้อนกว่าที่คิดมาก สภาพชีวิตของประชาชนในแต่ละเขตจึงมิได้เหมือนกันไปทั้งหมด

งานศึกษาสภาพสังคมกัมพูชากายหลังสิ้นสุดการปกครองของเขมรแดงในลักษณะกรณีศึกษาประกอบกับการศึกษาทางประชากรและการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพและการผลิตของชาวกัมพูชาในทศวรรษ 1980 เพื่อบ่งชี้ถึงปัญหาสำคัญที่ต้องเร่งรีบแก้ไข เช่น งานของ May Ebihara (1993 ใน Kiernan, ed.) Kate G.Frieson (1993 ใน Kiernan, ed.) และมิสลิวิต อีวา (2534) เป็นต้น ส่วนการถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้สึก และภาวะทางจิตวิทยาของชาวกัมพูชาในยุคเขมรแดงมีในหลายชิ้นงาน เช่น งานของ John Barron and Anthony Pau (1977) Vann Nath (1998) Ly Vanna (2004) Nic Dunlop (2005) เป็นต้น โดยมีงานของ Suzannah Linton (2004) สำรวจความคิดเห็นของชาวกัมพูชาเกี่ยวกับความยุติธรรม การแก้แค้น การจดจำ การให้อภัยและการประนีประนอม ต่อเขมรแดงด้วย

ตัวอย่างงานศึกษาเกี่ยวกับอุดมการณ์หรือแนวคิดที่ขบวนการเขมรแดงใช้เป็นพื้นฐานของการปกครอง มีทั้งการศึกษาจากเอกสารการสัมภาษณ์ผู้เคยร่วมขบวนการ และการวิเคราะห์รัฐธรรมนูญ เช่น งานของ Timothy M. Carney (1977) David P.Chandler, Ben Kiernan and Chanthou Boua, eds.(1988) Henri Locard (2004) David P.Chandler (1976) Huy Vannak (2003) Craig Etcheson (1984) Robert S. Newman (1978) เป็นต้น โดยรวมชี้ให้เห็นว่าอุดมการณ์ของเขมรแดงคือความตั้งใจในการเปลี่ยนสังคมกัมพูชาอย่างถอนรากถอนโคนสังคมเดิม ซึ่งถือว่ามีภารกิจทางชนชั้นและเมืองเป็นศูนย์กลางของความชั่วร้าย โดยสังคมใหม่ยกเลิกระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัว ย้ำความเสมอภาค และยกเลิกการนับถือศาสนา สะท้อนถึงอุดมการณ์คอมมิวนิสต์แบบมาร์กซิสต์-เลนินแต่ในการรับรู้ของผู้ร่วมขบวนการแล้วอาจมีจำกัดตั้งกรณีของ

Sophi ที่เคยอยู่ร่วมใน “องค์กร” และได้รับการปลูกฝังอบรมให้เชื่อในแนวคิดของเขมรแดง แต่ไม่สามารถอธิบายเหตุผลหรือรายละเอียดของสิ่งเหล่านั้นได้ ทั้งยังมีแนวโน้มปฏิบัติงานควบคุมพฤติกรรมของประชาชนอย่างเข้มงวดโดยใช้ความรุนแรงเป็นหลัก ซึ่ง Ben Kiernan and Chanthou Boua (1982) เสนอว่าความรักชาติอย่างรุนแรง การมีเชื้อชาตินิยม ตลอดจนนโยบายขยายดินแดนเป็นสาเหตุของปัญหาดังกล่าว

ตัวอย่างการศึกษาผ่านชีวประวัติของผู้นำเขมรแดง เช่น งานของ เดวิด แชนด์เลอร์ (2537) Ben Kiernan (1985) David P. Chandler (1989) Philip Short (2004) D.W. Ashley (1992) เน้นการทำความเข้าใจภูมิหลัง ความเชื่อ และอุดมการณ์ของผู้นำเขมรแดงคนสำคัญคือ พลพต ภายใต้บริบทการต่อสู้ภายใน ขบวนการคอมมิวนิสต์และการต่อสู้กับกลุ่มการเมืองอื่นๆ ในช่วงตั้งแต่การปกครองของรัฐบาลเจ้าสีหนุ ส่วนการศึกษาชีวประวัติของผู้นำคนอื่นๆ ในขบวนการส่วนงานของ Stephen Heder (1991) ศึกษาการดำเนินงานของเขี้ยว สัมพันธ์ และความสัมพันธ์กับพลพตและเจ้าสีหนุ โดยมีงานศึกษากลุ่มการเมืองสำคัญที่แสดงบทบาทในช่วงนี้อันจัดได้ว่าเป็นผู้มีส่วนร่วมสร้างประวัติศาสตร์การเมืองยุคใหม่ของกัมพูชา เช่น งานของ Justin Corfield (1991) ศึกษาความเป็นมาและพัฒนาการอิทธิพลของกลุ่ม NCR (Non-Communist Resistance) ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มเขมรเสรี และงานของ ธิปติ บัวคำศรี (2547) ศึกษาความเป็นมาและบทบาทของผู้นำที่เคยมีความสำคัญต่อพัฒนาการประวัติศาสตร์การเมืองกัมพูชาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1900 ถึง 1991 เป็นต้น

ตัวอย่างงานศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของเขมรแดงภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งภายในประเทศ ภายในขบวนการคอมมิวนิสต์อินโดจีน และสถานการณ์โลก เพื่อทำความเข้าใจถึงที่มาของอำนาจ ปัจจัยที่ทำให้เขมรแดงเติบโตขึ้น และมีความหวาดระแวงต่อกลุ่มอื่นๆ แม้แต่พันธมิตรของตนเอง แนวคิดที่ซ่อนลึกอยู่ใต้ลัทธิคอมมิวนิสต์ที่เขมรแดงยึดถือ ตลอดจนเงื่อนไขที่นำไปสู่การอพยพประชาชนออกจากเมืองไปอยู่และทำการผลิตในชนบท เช่น สตีเฟน เฮเดอร์ (2523) George Hildebrand and Gareth Porter (1976) โรเอล เบอร์เกิลอร์

(2524 ใน เขียน วีระวิทย์, บก.) ยอร์ช ซี อิลเดอบรานด์ และ แกเร็ธ พอร์เตอร์ (2521) Elizabeth Becker (1998) William Shawcross (1991) David Chandler (1991a) Michael Vickery (1999) เป็นต้น

ความขัดแย้งระหว่างเขมรแดงกับเวียดนามซึ่งถืออุดมการณ์คอมมิวนิสต์ดุจเดียวกัน แต่เกือบตลอดช่วงการปกครองของเขมรแดง มีการปะทะกันทั้งทางบกและทางทะเล(เหนือเกาะที่เป็นกรณีพิพาท) ตลอดจนการเข่นฆ่าและเนรเทศชาวเวียดนามจำนวนมากที่อยู่ในกัมพูชา จนกระทั่งวันที่ 7 มกราคม 1979 กองทัพเวียดนามจึงบุกยึดกรุงพนมเปญและจัดตั้งรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาที่มีเฮง สำนริน เป็นประธานาธิบดี⁷ **ตัวอย่างงานศึกษาความขัดแย้งระหว่างเขมรแดงกับเวียดนาม** โดยวิเคราะห์ย้อนไปในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์สามเส้าระหว่างไทย กัมพูชา และเวียดนาม ในช่วงที่ไทยกับเวียดนามแข่งขันกันขยายอิทธิพลครอบครองกัมพูชาจนกระทั่งกัมพูชามีฐานะกึ่งเมืองขึ้นของเวียดนามในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 18 ก่อนถูกฝรั่งเศสยึดครองเป็นอาณานิคม เช่น งานของ ถนอม อานามวัฒน์ (2523) เมธา พร้อมเทพ (2523a และ 2523b) สตีเฟน เฮดเดอร์ (2523) Micheal Leifer (1976) เป็นต้น ส่วนการศึกษาพัฒนาการความขัดแย้งระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ทั้งสองที่ซับซ้อนและรุนแรงมากยิ่งขึ้นในระหว่างการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยประเทศของตน เช่น งานของ Stephen J. Morris (1999) Stephen Heder (1979) Steve Heder (2004) เป็นต้น

กระบวนการสันติภาพกัมพูชา

หลังจากพ่ายแพ้ต่อกองทัพเวียดนาม กลุ่มเขมรแดงหรืออดีตรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย ได้ร่วมมือกับกลุ่มของเจ้าสีหนุ และกลุ่มเขมรเสรีภายใต้การนำของซอน ซาน จัดตั้ง “รัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย” ขึ้นในปี 1982 เพื่อต่อต้านการยึดครองของเวียดนามและรัฐบาลเฮง สำนริน และยึดครองที่มั่นในสหประชาชาติ

⁷ รัฐบาลใหม่มีผู้นำหลัก 3 คน คือ เฮง สำนริน (ประธานาธิบดี) เจีย ชิม(ประธานรัฐสภา) และเพ็ญ โสวัน (นายกรัฐมนตรี ซึ่งต่อมา ฮุนเซน ดำรงตำแหน่งแทน)

โดยได้รับการสนับสนุนจากจีน ไทย และสหรัฐอเมริกา ขณะที่โซเวียตยังสนับสนุนเวียดนาม ความขัดแย้งทางการเมืองภายในกัมพูชาไม่ใช่ปัญหาภายในประเทศอีกต่อไป แต่จัดเป็นปัญหาของนานาชาติที่ต้องร่วมมือกันแก้ไข ซึ่งกระบวนการสันติภาพกัมพูชาเป็นไปอย่างล่าช้า จนกระทั่งภายหลังการคลี่คลายของสถานการณ์สงครามเย็น และโซเวียตถอนความช่วยเหลือ ทำให้เวียดนามยอมรับการเจรจาเพื่อความปลอดภัยมากขึ้น ในที่สุดก็ได้มีการจัดการเลือกตั้งทั่วไปในปี 1993 แต่สถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองกัมพูชายังไม่สงบ จนกระทั่งเกิดการเลือกตั้งครั้งที่ 2 ในปี 1998

กระบวนการสันติภาพกัมพูชา เป็นจุดสนใจของนานาชาติและเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาสถานการณ์ร่วมสมัยเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการสร้างสันติภาพกัมพูชา และยังมีประเด็นศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเลือกตั้งทั่วไปในกัมพูชา การละเมิดสิทธิมนุษยชนในลักษณะการใช้ความรุนแรงต่อคู่แข่งทางการเมืองหรือประชาชนทั่วไป สภาพความเป็นอยู่ของชาวกัมพูชาในค่ายอพยพและในประเทศ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชา กับประชาคมโลก

ตัวอย่างงานศึกษากระบวนการสันติภาพระหว่างที่ยังดำเนินอยู่ เช่น งานของ Stephen Heder (1980) Steve Heder (1980) Cheung Ka-hing (1981) Kimmo Kiljunen (1984) สมพงษ์ ชุมาก (2527) Chang Pao-Min (1985) Jonathan Stromseth (1988) MacAlister Brown and Joseph J. Zasloff (1998) เป็นต้น ซึ่งให้เห็นถึงกระบวนการต่อรองระหว่างกลุ่มการเมืองต่างๆ โดยเฉพาะรัฐบาลฮุนเซน และเจ้าสีหนุ อันมีพัฒนาการอย่างช้าๆ ตั้งแต่ค.ศ. 1979 จนในที่สุดก็สามารถจัดการ เลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกในปี 1993 แต่สถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองกัมพูชา ยังไม่สงบ UNTAC จึงต้องดำเนินการกระบวนการสร้างสันติภาพและประชาธิปไตย จนกระทั่งเกิดการเลือกตั้งครั้งที่ 2 ในปี 1998 โดยพัฒนาการที่เกิดขึ้นได้รับผลโดยตรงจากการแทรกแซงของต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา จีน ไทย เวียดนาม เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของเวียดนาม ที่ควบคุมรัฐบาลประชาชนกัมพูชาอย่างใกล้ชิดและปฏิเสธการเจรจากับฝ่ายกัมพูชา

ประชาธิปไตย อันเป็นอุปสรรคสำคัญในการที่กลุ่มการเมืองในกัมพูชาจะร่วมมือกันสร้างประชาธิปไตยอย่างจริงจัง ในช่วงก่อน ค.ศ.1990

ตัวอย่างงานศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเลือกตั้งทั่วไปใน ค.ศ.1993
ที่วิเคราะห์จุดอ่อนของกระบวนการดังกล่าวทั้งที่มาจากเงื่อนไขพื้นฐานของวัฒนธรรมการเมือง กัมพูชาเอง และความไม่สอดคล้องของวิธีการที่ใช้จัดการเลือกตั้งต่อสถานการณ์การเมืองกัมพูชาทำให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนมากมายในกระบวนการเลือกตั้ง เช่น งานของ Dolores A. Donovan, et.al. (1993) Sorpong Peou (2000) วีระ นุชเปี่ยม (2544 ใน สีดา สอนศรี,บก.) David Wesley Roberts (2001) เป็นต้น โดยมีการศึกษาของ Basil Fernando (1998) เกี่ยวกับระบบกฎหมายกัมพูชาในช่วง 1975-1993 อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยเฉพาะการใช้รัฐธรรมนูญใหม่ในปี 1993 ที่ทำให้เกิดความลึกลับของระบบกฎหมาย และส่งผลต่อการพัฒนาทางการเมือง

ตัวอย่างงานศึกษาเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ปรากฏในลักษณะต่าง ๆ เช่น งานของ Jamie Frederic Metzl (1996) Kristine Yigen and Susanne Ringgaard Pedersen (2001) Evan Gottesman (2002) Sem Buthdy (2005) Harish C. Mehta (1997) เป็นต้น โดยรวมสะท้อนให้เห็นภาวะเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และการต่อสู้แข่งขันระหว่างพรรคการเมืองและกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่ยังคงมีการใช้ความรุนแรง เช่น ฆาตกรรม ลอบสังหาร ช่มชู้ จับกุมคุมขังอย่างผิดกฎหมาย ทรมาน ฯลฯ ต่อคู่แข่งขันทางการเมืองและ/หรือประชาชนทั่วไป ทั้งในการเลือกตั้งทั่วไปในปี 1993 และ 1998 กับการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น ขณะที่มีการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่การปกครองของเจ้าสีหนุจนถึงปัจจุบัน การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการยุติธรรม และระบบกฎหมาย ยังเอื้ออำนวยให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวาง ขณะที่เงื่อนไขพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมกัมพูชายังไม่เอื้อต่อการพัฒนาสิทธิมนุษยชนนัก

ตัวอย่างงานศึกษาเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของชาวกัมพูชาในค่ายอพยพ และในประเทศ เช่น Linda Mason and Roger Brown (1983) Judy A. Mayotte (1992) Ellen Charity Sumogue-Hegenauer (1993) W. Courtland

Robinson (1996) Margaret Slocomb (2003) Paul Davies (1994) Stephen Heder (1980) เป็นต้น สะท้อนให้เห็นผลกระทบจากภาวะความขัดแย้งภายในประเทศ ทำให้ประชาชนกัมพูชาส่วนหนึ่งต้องกลายเป็นผู้อพยพตามแนวชายแดน และมีความเป็นอยู่อย่างยากลำบาก ขณะที่ความเป็นอยู่ของชาวกัมพูชาในประเทศภายหลังการปกครองของเขมรแดงและการยึดครองของเวียดนาม ก็ประสบภาวะขาดแคลนอย่างหนักทั้งด้านอาหารและสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีพ ทั้งปัจจัยการผลิต ยารักษาโรค เครื่องมืออุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการพัฒนาการผลิตและคุณภาพชีวิตของ ประชาชน ซึ่งสภาพเหล่านี้ยังไม่สามารถฟื้นฟูได้เพียงพอทั้งยังมีปัญหาอุปสรรคหลายอย่าง แม้แต่ในการรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ

การวิเคราะห์ปัญหากัมพูชาอีกส่วนหนึ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชา กับประชาคมโลก ที่สำคัญคือ สหประชาชาติ และอาเซียน ซึ่งเป็นประชาคมระหว่างประเทศที่มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาภูมิปัญหามีตัวอย่างงานศึกษาเกี่ยวกับ **บทบาทของสหประชาชาติในกระบวนการสันติภาพกัมพูชาและการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อจัดการเลือกตั้งในกัมพูชา (UNTAC)** เช่น วิทยานิพนธ์ของ จานิสร์ ณ สงขลา (2531) ญันนิภา บุรุษพัฒน์ (2537) นาฏนภางค์ ดำรงสุนทรชัย (2541) งานของ Yeshua Moser-Puangsuwan (1995) Michael W. Doyle (1995) Pierre P Lizee (2000) Steve Heder and Judy Ledgerwood (1996) เป็นต้น รวมถึงมีวิทยานิพนธ์ของ อรุมา จรรยาปิยพงศ์ (2546) ที่ ศึกษาบทบาท ของสหประชาชาติในการจัดการปัญหาที่ระเบิดในกัมพูชาด้วย

สำหรับการศึกษาบทบาทของอาเซียน (ASEAN) ต่อปัญหากัมพูชา มีตัวอย่างงานศึกษาของสุชุมพันธ์ุ บริพัตร (2528) วิทยานิพนธ์ของสมศักดิ์ ดำรงสุนทรชัย (2541) งานศึกษาของ Kao Kim Hourn & Jeffrey A. Kaplan (1999) งานของ Keat Chhon and Aun Porn Moniroth (1999) เป็นต้น ส่วนประเทศอื่นๆ ที่ให้ความช่วยเหลือแกกัมพูชา มีงานของ Geoffrey C. Gunn and Jefferson Lee (1991) ศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองระหว่างกัมพูชา กับออสเตรเลียในช่วง ค.ศ. 1945-1990 Tadashi Ikeda (1998) ศึกษาบทบาท ญี่ปุ่นในกระบวนการสันติภาพกัมพูชา Robert G. Sutter (1991) ศึกษานโยบาย

สหรัฐที่ส่งผลต่อวิกฤตการณ์กัมพูชา เน้นทศวรรษ 1980 Op Paliwal (1991) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับอินเดีย เป็นต้น

ความสัมพันธ์ทางการเมืองไทย-กัมพูชา

การศึกษาความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างไทยกับกัมพูชาได้รับความสนใจศึกษาเป็นวิทยานิพนธ์ของหลากหลายมหาวิทยาลัย ส่วนใหญ่ศึกษานโยบายต่างประเทศของไทยต่อปัญหากัมพูชาในแต่ละช่วง โดยเฉพาะเมื่อเกิดวิกฤตความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น กัมพูชาตัดสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย ค.ศ.1958 และ 1961 รัฐประหารในกัมพูชา ค.ศ.1994 การเผาสถานทูตไทยในเหตุการณ์จลาจลในกัมพูชาเมื่อ ค.ศ.2003 เป็นต้น โดยงานเหล่านี้สะท้อนภาพความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างไทยกับกัมพูชาเป็นระยะเน้นประวัติศาสตร์การเมืองที่มีการกระทบกระทั่งกันมาโดยตลอดและทัศนคติของผู้นำทั้งสองฝ่ายกับสถานการณ์การเมืองโลกที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศระหว่างกัน รวมถึงผลที่เกิดขึ้นต่อความมั่นคงของไทยเป็นหลัก เช่น วิทยานิพนธ์ของ ธนาสฤษฎี สตะเวทิน (2515) วัฒนะ กาญจนอักษรเดช (2515) สุพรรณิการ์ สวีระสฤษฎี(2526) สมจิตต์ สาสนรักกิจ (2534) บงกช วงษ์ไทย (2537) ปิ่นทอง ใจสุทธิ (2538) อรอนงค์ น้อยวงศ์ (2541) พิษิตพล แจ่มจำรัส (2545) จิราพร บุญยมัย(2545) ถิรวัฒน์ เกษตรภิบาล (2541) วีระ อุดมะ (2543) อัญชลี พัตรเกิด (2546) นัตริยา วิสุทธิวัฒน์ (2003) เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว งานกัมพูชาศึกษาด้านการเมืองที่สำรวจพบในเบื้องต้นมีประเด็นหลากหลาย ทั้งบทบาทของฝรั่งเศสในการปกครองกัมพูชา บทบาทของเจ้าสีหนุทั้งความสำเร็จและล้มเหลว การปกครองกัมพูชาของเขมรแดง การยึดครองกัมพูชาของเวียดนาม และกระบวนการสันติภาพ ซึ่งหลายสิ่งที่เกิดขึ้นในกัมพูชา กลายเป็นกรณีตัวอย่างสำคัญในการศึกษาการเมืองระดับนานาชาติ ท่ามกลางข้อถกเถียงที่สะท้อนมุมมองจากหลากหลายฝ่าย เช่น การได้รับผลกระทบโดยตรงจากสงครามเย็น และความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจค่ายคอมมิวนิสต์

(จีน-โซเวียต) การเกิดเหตุการณ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ปัญหาสิทธิมนุษยชน กระบวนการประชาธิปไตยที่สหประชาชาติเข้าร่วมจัดการเลือกตั้ง เป็นต้น ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทย มีงานวิทยานิพนธ์ศึกษาไว้ในแต่ละช่วงโดยส่วนใหญ่ใช้มุมมองด้านความมั่นคงและนโยบายต่างประเทศของไทยเป็นหลัก กระนั้น ก็ยังมีประเด็นที่ควรได้มีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมต่อไป โดยเฉพาะกระบวนการก่อตัวของกลุ่มต่างๆ ที่มีบทบาทในการเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส และกลายเป็นกลุ่มนำทางการเมืองในระยะต่อมา รวมถึงการเคลื่อนไหวในด้านต่างๆ ช่วงดังกล่าวที่ทำให้เกิดการสร้างชาติกัมพูชาและสิ่งต่างๆ ที่กลายเป็นพื้นฐานสำคัญของสัญลักษณ์ความเป็นรัฐชาติกัมพูชาในช่วงต่อมาด้วย เช่น เพลงชาติ ธงชาติ วรรณกรรมเขมรสมัยใหม่ เป็นต้น ซึ่งเป็นประเด็นที่มีงานศึกษาแล้วแต่ยังคงมีสิ่งที่สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้อีกมากและการศึกษาการเมืองในปัจจุบันเกี่ยวกับพัฒนาการของประชาชนกัมพูชาในการมีส่วนร่วมกับการบวนการประชาธิปไตยทั้งในแง่การเลือกตั้งและประชาสังคม ท่ามกลางปัญหาพื้นฐานที่เป็นอุปสรรค เช่น ภัยระเบิด ความยากจน การขาดการศึกษา ฯลฯ สำหรับการศึกษาความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างกัมพูชา กับไทย ควรเพิ่มมุมมองของกัมพูชาต่อไทยให้มากขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการสำรวจในครั้งนี้ยังขาดความครอบคลุมงานศึกษาอีกจำนวนมาก จึงควรมีการสำรวจงานกัมพูชาศึกษาในไทยเพิ่มเติม โดยวางกรอบการสำรวจให้ครอบคลุมทั้งเอกสาร บทความในวารสาร และงานเขียนอิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบต่างๆ และจำกัดประเด็นหรือหัวข้องานศึกษาเฉพาะที่ผู้สำรวจมีพื้นฐานความรู้เพียงพอที่จะทำความเข้าใจกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อให้สามารถสังเคราะห์และนำเสนอทิศทางการวิจัยต่อยอดองค์ความรู้ อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

รายงานวิจัย/หนังสือ

- เขียน วีระวิทย์, และ สุนัย ผาสุก. 2543. **กัมพูชา ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมืองและการต่างประเทศ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เขียน วีระวิทย์. 2524. **กัมพูชา**. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จินดา ดวงจินดา. 2521. **กัมพูชาประชาธิปไตย และบทวิเคราะห์รัฐธรรมนูญ**. กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์.
- ชุมพล เลิศรัฐการ. 2536. **กัมพูชาในการเมืองโลก บทบาทเจ้าสีหนุกับสงครามและสันติภาพ**. กรุงเทพฯ : รัษฎา.
- แซนด์เลอร์, เดวิด พี. 2537. **บัลลังก์เขมรร้าง**. กรุงเทพฯ : เดอะเนชั่น.
- แซนด์เลอร์, เดวิด. 2546. **ประวัติศาสตร์กัมพูชา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ถนอม อานามวัฒน์. 2523. **ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทย-เขมร-ญวน**. กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์.
- ธิปไตย บัวคำศรี. 2547. **ประวัติศาสตร์กัมพูชา**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- ธีระ นุชเปี่ยม. 2542. **การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองกัมพูชา**. กรุงเทพฯ : คบไฟ.
- นภดล ขาติประเสริฐ. 2540. **เจ้าหน่อดม สีหนุกับนโยบายความเป็นกลางของกัมพูชา**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- มิสลิวิค, อีวา. 2534. **ลัทธิผู้ยากไร้**. กรุงเทพฯ : อักษรสาส์น.
- เมธา พร้อมเทพ. 2523. **ชนวนสงครามเวียดนาม-กัมพูชา**. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เมธา พร้อมเทพ. 2523. ปัญหาชายแดนระหว่างกัมพูชาและเวียดนาม: ศึกษา
 เน้นสมัยรัฐบาล พล พต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมพงศ์ ชูมาก. 2527. ความพยายามของนานาประเทศในการแก้ไข
 วิกฤตการณ์กัมพูชา. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สีดา สอนศรี, บก. 2544. เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: การเมืองการปกครอง
 หลังสิ้นสุดสงครามเย็น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุขุมพันธุ์ บริพัตร, ม.ร.ว. 2528. สู่โฉมหน้าใหม่? อาเซียน-เวียดนามกับปัญหา
 กัมพูชา. กรุงเทพฯ : สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรอนงค์ น้อยวงศ์. 2541. กัมพูชา นโยบายต่างประเทศไทยสมัยพลเอกเปรม
 ติณสูลานนท์. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมูลนิธิ
 โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ฮิลเดบรันด์, ยอร์ช ซี, และ แกเร็ธ พอร์เตอร์. 2521. เขมร ความอดอยาก
 และการปฏิวัติ. กรุงเทพฯ : สัมภาษณ์.

เฮตเตอร์, สตีเฟน อาร์. 2523. รากเหง้าแห่งความขัดแย้งระหว่างพรรค
 คอมมิวนิสต์กัมพูชา กับพรรคคนงานเวียดนามและจุดระเบิดแห่ง
 ความขัดแย้งระหว่างกัมพูชากับเวียดนาม. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชีย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เฮตเตอร์, สตีเฟน, และ ลอเวลล์ ฟินเลย์. 2523. ต้นตอแห่งความขัดแย้งระหว่าง
 พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา กับพรรคคนงานเวียดนาม. กรุงเทพฯ :
 สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Ashley, D. W. 1992. *Pol Pot, Peasants and Peace: Continuity and Change in
 Khmer Rouge Political Thinking, 1985-1991*. Bangkok : Indochinese
 Refugee Information Center, Institute of Asian Studies, Chulalongkorn
 University.

- Barron, John and Anthony Paul. 1977. **Murder of a Gentle Land : The Untold Story of Communist Genocide in Cambodia**. New York : Reader's Digest Press.
- Becker, Elizabeth. 1998. **When the War was Over: Cambodia and the Khmer Rouge Revolution**. New York : PublicAffairs.
- Bit, Seanglim. 1991. **The Warrior Heritage: A Psychological Perspective of Cambodian Trauma**. El Cerrito, CA : The Author.
- Boyden, Jo, and Sara Gibbs. 1997. **Children of War: Responses to Psycho-social Distress in Cambodia**. Geneva : United Nations Research Institute for Social Development.
- Brown, Frederick Z. and David G. Timberman, eds. 1998. **Cambodia and the International Community: The Quest for Peace, Development, and Democracy**. New York : Asia Society, Institute of Southeast Asian Studies.
- Brown, MacAlister and Joseph J. Zasloff. 1998. **Cambodia Confounds the Peacemakers 1979-1998**. Ithaca, NewYork : Cornell University Press.
- Caldwell, Malcolm and Lek Tan. 1973. **Cambodia in the Southeast Asian War**. New York : Monthly Review Press.
- Carney, Timothy M. 1977. **Communist Party Power in Kampuchea (Cambodia): Documents and Discussion**. Ithaca : Dept. of Asian Studies, Cornell Universtiy.
- Chandler, David P. 1989. **The Red Khmers and Domestic Politics in Cambodia**. Bangkok : Chulalongkorn University.
- Chandler, David P. 1991a. **The Land and People of Cambodia**. New York : HarperCollinsPublishers.
- Chandler, David P. 1991b. **The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution Since 1945**. London : Yale Univ. Press.

- Chandler, David P. 1996. **Facing the Cambodian Past: Selected Essays 1971-1994**. Chiang Mai : Silkworm Books.
- Chandler, David P. Ben Kiernan and Chanthou Boua, eds. 1988. **Pol Pot Plans the Future : Confidential Leadership Documents from Democratic Kampuchea, 1976-1977**. New Haven, Conn. : Yale University Southeast Asia Studies.
- Chandler, David P., Ben Kiernan and Muy Hong Lim. 1976. **The Early Phases of Liberation in Northwestern Cambodia: Conversations with Peang Sophi**. Clayton, Australia : Centre of Southeast Asian Studies, Monash University.
- Chandler, David. 2000. **Voices from S-21: Terror and History in Pol Pot's Secret Prison**. Chiang Mai : Silkworm books.
- Chhuong, Tauch. 1994. **Battambang During the Time of the Lord Governor**. Phnom Penh : Cedoreck.
- Corfield, Justin J. 1994. **Khmers Stand up!: A History of the Cambodian Government 1970-1975**. Clayton, Victoria, Australia : Centre of Southeast Asian Studies, Manash University.
- Corfield, Justin. 1991. **A History of the Cambodian Non-Communist Resistance 1975-1983**. Clayton, Victoria : Centre of Southeast Asian Studies, Monash University.
- Cramer, Kenneth. 2005. **The Phnom Penh Visitors Guide**. Phnom Penh : Ministry of Information.
- Curtis, Grant. 1998. **Cambodia Reborn?: The Transition to Democracy and Development**. Washington, D.C. : Brookings Institution ; Geneva : United Nations Research Institute for Social Development.
- Davies, Paul. 1994. **War of the Mines: Cambodia, Landmines and the Impoverishment of a Nation**. London : Pluto Press.

- Donavan, Dolores A., Sidney Jones, Dinah PoKempner, and Robert J. Muscat. 1993. **Rebuilding Cambodia : Human Resources, Human Rights, and Law**. United State : Johns Hopkins University.
- Doyle, Michael W. 1995. **UN Peacekeeping in Cambodia UNTAC's Civil Mandate**. Boulder, Colo. : Lynne Rienner.
- Etcheson, Craig. 1984. **The Rise and Demise of Democratic Kampuchea**. London : Frances Pinter.
- Fawthrop, Tom and Helen Jarvis. 2004. **Getting away with Genocide?: Elusive Justice and the Khmer Rouge Tribunal**. London : Pluto.
- Fernando, Basil. 1998. **Problems Facing the Cambodian Legal System**. Hong Kong : Asian Human Rights Commission Publications.
- Girling, J.L.S. 1971. **Cambodia and the Sihanouk Myths**. Singapore : Institute of Southeast Asian Studies.
- Gottesman, Evan. 2003. **Cambodia after the Khmer Rouge: Inside the Politics of Nation Building**. New Haven : Yale University Press.
- Gunn, Geoffrey C. and Jefferson Lee. 1991. **Cambodia Watching down under**. Bangkok : Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University.
- Heder, Stephen P. 1979. **The Kampuchean-Vietnamese Conflict, from Southeast Asian Affairs 1979**. Singapore : Institute of Southeast Asian Studies.
- Heder, Stephen R. 1980. **Kampuchean Occupation and Resistance : Kampuchea in Turmoil**. Bangkok : Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University.
- Heder, Stephen. 1980. **Kampuchea : From Pol Pot to Pen Sovan to the Villages from International Conference on Indochina and Problems of Security and Stability in Southeast Asia**. Bangkok : Institute of Asian Studies.

- Heder, Stephen. 1991. **Pol Pot and Khieu Samphan**. Clayton, Vic., Australia: Centre of Southeast Asian Studies, Monash University.
- Heder, Steve and Judy Ledgerwood, ed. 1996. **Propaganda, Politics, and Violence in Cambodia: Democratic Transition under United Nations Peace-keeping**. Armonk, N.Y. : M.E. Sharpe.
- Heder, Steve. 1980. **Kampuchea October 1979-August 1980 : The Democratic Kampuchea Resistance, the Kampuchean Countryside, and the Sereike**. Bangkok : n.p.
- Heder, Steve. 2004. **Cambodian Communism and the Vietnamese Model : Imitation and Independence, 1930-1975**. Bangkok : White Lotus.
- Hildebrand, George and Gareth Porter. 1976. **Cambodia : Starvation and Revolution**. New York and London : Monthly Review Press.
- Hourn, Kao Kim and Jeffrey A. Kaplan, ed. 1999. **Dynamo or Dynamite?: Cambodia's Future in ASEAN**. London : Asean Academic Press.
- Igout, Michel. 1993. **Phnom Penh Then and Now**. Bangkok : White Lotus.
- Ikeda, Tadashi. 1998. **The Road to Peace in Cambodia: Japan's Role and Involvement**. Tokyo : Japan Times.
- Isaacs, Arnold R. 1983. **Without Honor : Defeat in Vietnam and Cambodia**. Baltimore and London : Johns Hopkins University Press.
- Ka-hing, Cheung. 1981. **Kampuchea : Historical and Global Context to the Conflict**. Hong Kong : Plough.
- Kiernan, Ben and Chanthou Boua. 1982. **Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981**. London : Zed Press.
- Kiernan, Ben, ed. 1993. **Genocide and Democracy in Cambodia: The Khmer Rouge, the United Nations and the international community**. New Haven : Yale University Southeast Asia Studies.

- Kiernan, Ben. 1976. **The Samlaut Rebellion and its Aftermath, 1967-70: The Origins of Cambodia's Liberation Movement, Part II.** Melbourne : Manash Universit, Centre of Southeast Asian Studies.
- Kiernan, Ben. 1981. **Origins of Khmer Communism from Southeast Asian Affairs 1981.** Singapore : Institute of Southeast Asian Studies.
- Kiernan, Ben. 1985. **How Pol Pot Came to Power: A History of Communism in Kampuchea, 1930-1975.** London : Verso.
- Kiernan, Ben. 1997. **The Pol Pot Regime: Race, Power, and Genocide in Cambodia under the Khmer Rouge, 1975-79.** Chiang Mai : Silkworm Books.
- Kiljunen, Kimmo, ed. 1984. **Kampuchea: Decade of the Genocide, Report of a Finnish Inquiry Commission.** London : Zed Books.
- Kirk, Donald. 1971. **Wider War: The Struggle for Cambodia, Thailand and Laos.** New York : Praeger.
- Leifer, Micheal. 1976. **Cambodia: The Search for Security.** London : Pall Mall.
- Linton, Suzannah. 2004. **Reconciliation in Cambodia.** Phnom Penh : Documentation Center of Cambodia.
- Lizee, Pierre P. 2000. **Peace, Power and Resistance in Cambodia: Global Governance and the Failure of International Conflict Resolution.** Houndmills, Basingstoke, Hampshire : Macmillan Press.
- Locard, Henri. 2004. **Pol Pot's Little Red Book: The Sayings of Angkar.** Chiang Mai : Silkworm Books.
- Mayotte, Judy A. 1992. **Disposable People?: The Plight of Refugees.** Maryknoll, NY : Orbis Books.
- Mehta, Harish C. 1997. **Cambodia Silenced: The press under Six Regimes.** Bangkok : White Lotus.

- Metzl, Jamie Frederic. 1996. **Western Responses to Human Rights Abuses in Cambodia, 1975-80**. New York : St. Martin's Press.
- Morris, Stephen J. 1999. **Why Vietnam Invaded Cambodia : Political Culture and the Causes of War**. Stanford, California : Stanford University Press.
- Moser-Puangsuwan, Yeshua. 1995. **UN Peacekeeping in Cambodia Whose Needs were Met?**. Bangkok : Nonviolence International SE Asia.
- Nath, Vann. 1998. **A Cambodian Prison Portrait: One Year in the Khmer Rouge's S-21**. Bangkok : White Lotus.
- Newman, Robert S. 1978. **Brahmin and Mandarin : A Comparison of the Cambodian and Vietnamese Revolutions**. n.d. : Monash University.
- Nguyen-Vo & Thu-Huong. 1992. **Khmer-Viet Relations and the Third Indochina Conflict**. Jefferson, N.C. : McFarland.
- Osborne, Milton E. 1973. **Politics and Power in Cambodia : The Sihanouk Years**. Camberwell, Australia : Longman.
- Osborne, Milton E. 1997. **The French Presence in Cochinchina and Cambodia: Rule and Response (1859-1905)**. Bangkok : White Lotus Press.
- Osborne, Milton E. 2004. **Before Kampuchea: Preludes to tragedy**. พิมพ์ครั้งที่ 2. Bangkok : Orchid.
- Paliwal, Op. 1991. **Cambodia : Past and Present**. New Delhi : Lancer International.
- Pao-Min, Chang. 1985. **Kampuchea between China and Vietnam**. Singapore: Singapore University Press.
- Peou, Sorpong. 2000. **Intervention & Change in Cambodia: Towards Democracy?**. Chiang Mai : Silkworm Books.
- Ponchaud, Franzois. 1978. **Cambodia Year Zero**. Harmondsworth, England: Penguin.

- Poole, Peter. 1974. **The Expansion of the Vietnam War into Cambodia : Action and Response by the Governments of North Vietnam, South Vietnam, Cambodia, and the United States.** Ohio : Centre for International Studies, Ohio University.
- Roberts, David Wesley. 2001. **Political Transition in Cambodia 1991-1999: Power, Elitism and Democracy.** Richmond [England] : Curzon.
- Robinson, W. Courtland. 1996. **Double Vision: A history of Cambodian Refugees in Thailand.** Bangkok : Asian Research Center for Migration, Chulalongkorn University.
- Shawcross, William. 1984. **The Quality of Mercy: Cambodia, Holocaust, and Modern Conscience.** New York : Simon and Schuster.
- Shawcross, William. 1991. **Sideshow: Kissinger, Nixon, and the Destruction of Cambodia.** London : Hogarth Press.
- Short, Philip. 2004. **Pol Pot : The History of a Nightmare.** [n.d.] : John Murray.
- Slocumb, Margaret. 2003. **The People's Republic of Kampuchea, 1979-1989: The Revolution after Pol Pot.** Chiang Mai : Silkworm Books.
- Smith, Roger M. 1964. **Cambodia's Foreign Policy.** Ithaca, New York : Cornell University Press.
- Stromseth, Jonathan. 1988. **Time on Whose Side in Cambodia?** Bangkok : Institute of Security and International Studies, Chulalongkorn University.
- Sutter, Robert G. 1991. **The Cambodian Crisis and U.S. Policy Dilemmas.** Boulder : Westview Press.
- Tully, John Andrew. 2002. **France on the Mekong: A History of the Protectorate in Cambodia, 1863-1953.** Lanham : University Press of America.

- Tully, John. 1996. **Cambodia under the Tricolour : King Sisowath and the 'Mission Civilisatrice' 1904-1927**. Clayton, Victoria : Monash Asia Institute.
- Vannak, Huy. 2003. **The Khmer Rouge Division 703: From Victory to Self-destruction**. Phnom Penh : Documentation Center of Cambodia.
- Vickery, Michael. 1986. **Kampuchea: Politics, Economics and Society**. London : Frances Pinter.
- Vickery, Michael. 1999. **Cambodia 1975-1982**. Chiang Mai : Silkworm books.
- Yigen, Kristine and Susanne Ringgaard Pedersen. 2001. **The Police in Cambodia : Project Assessment Report Cambodia : Review**. Denmark : The Danish Centre for Human Rights.

วิทยานิพนธ์

- จิราพร บุญยมัย. 2545. บทบาทของไทยในการสร้างสันติภาพในกัมพูชา. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ฉัตรียา วิสสุทธีวัฒน์. 2003. นโยบายของไทยต่อปัญหา กัมพูชา: ศึกษาทัศนะของผู้นำไทยต่อภัยคุกคามของเวียดนาม พ.ศ. 2522-2532. วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฐานิษฐ์ ณ สงขลา. 2531. สหประชาชาติกับการแก้ไขปัญหา กัมพูชา. วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐนิภา บุรุษพัฒน์. 2537. สหประชาชาติกับการฟื้นฟูสันติภาพและการจัดตั้งรัฐบาลในกัมพูชา. วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กิริวัฒน์ เกษตรภิบาล. 2541. ปัญหาความขัดแย้งไทย-กัมพูชา: กรณีการรัฐประหารที่ล้มเหลว ปี พ.ศ.2537. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธนาสุษณี สตะเวทิน. 2515. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา ระหว่าง พ.ศ. 2496 ถึง พ.ศ. 2504. วิทยานิพนธ์ (ร.ม.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ธีระ อุตมะ. 2543. นโยบายด้านความมั่นคงของกัมพูชาต่อไทย: ศึกษากระบวนการกำหนดนโยบาย ค.ศ. 1993-1997. วิทยานิพนธ์ (ร.ม.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นาฏนภางค์ ดำรงสุนทรชัย. 2541. สหประชาชาติกับการแก้ไขปัญหาคามขัดแย้งในกัมพูชา (ค.ศ. 1991-1997). วิทยานิพนธ์ (ร.ม.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บงกช วงษ์ไทย. 2537. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของรัฐบาลไทยในการแก้ไขปัญหากัมพูชา ช่วงปี 2523-2533. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บัณฑิตย์ ธนารณะ. 2519. การศึกษาการปกครองของเจ้าสีหนุฯ. วิทยานิพนธ์ (ร.ม.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิ่นทอง ใจสุทธิ. 2538. นโยบายต่างประเทศของไทยต่อปัญหากัมพูชาระหว่าง พ.ศ. 2518-2534. วิทยานิพนธ์ (ประวัติศาสตร์เอเชีย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พิชิตพล แจ่มจำรัส. 2545. มิติความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชา ที่ส่งผลกระทบต่อไทยในห้วง พ.ศ. 2536-2545. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.) โรงเรียนเสนาธิการทหารบก.
- พูนทรัพย์ รงคุปตวนิช. 2541. ประวัติศาสตร์กรุงพนมเปญในฐานะเมืองหลวงของกัมพูชาระหว่างปี ค.ศ. 1865-1953. วิทยานิพนธ์ (ประวัติศาสตร์เอเชีย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิณะ กาญจนอักษรเดช. 2515. สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489. วิทยานิพนธ์ (ร.ม.) คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมจิตต์ สาสนรักกิจ. 2534. นโยบายต่างประเทศของไทยต่อปัญหากัมพูชา สมัยรัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ. วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สมศักดิ์ ดำรงสุนทรชัย. 2541. การเข้าร่วมเป็นสมาชิก สมาคมแห่งประเทศไทย
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) ของกัมพูชา: ปัญหาและอุปสรรค.
วิทยานิพนธ์ (ร.ม.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุพรรณิการ์ สิริระสฤษดิ์. 2526. นโยบายของไทยต่อประเทศกัมพูชาระหว่าง
พ.ศ. 2518 ถึง พ.ศ. 2523. วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรอุมา จรรยาปิยพงศ์. 2546. การแก้ไขปัญหาภัยกับระเบิดในกัมพูชา: บทบาท
ของสหประชาชาติ (ค.ศ. 1992-2000). วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- อัญชลี พัตร์เกิด. 2546. ไทยกับสถานการณ์การจลาจลในกัมพูชา 29 มกราคม
2546. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Sumogue-Hegenauer, Ellen Charity. 1993. **The Relationship between
Selected Demographic and Psychosocial Factors and Developmental
Delay among Khmer Children at Site II Camp.** Thesis (M.Sc) Faculty of
Public Health, Mahidol University.
- Vanna Ly, 2004. **Experience of the “New People” during the Khmer Rouge
Regime and its Effect on their Lives in the Present Time.** Thesis
Chulalongkorn University.

บทความวารสาร

- พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์. 2541. “การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์, ปัญหาและการเมืองของ
การนิยามความรุนแรงในยุคเขมรแดง” รัฐศาสตร์สาร 20, 3 : 315-350.